

KINO LATINO – LATIN-AMERIKAI FILMRENDEZŐPORTRÉK

Tarka tabló

OROSDY DÁNIEL

A PRIZMA FOLYÓIRAT ÁRVA MÁRTON SZERKESZTETTE NÍVÓS TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYE IGYEKSZIK EGYSÉGES KÉPET ADNI A MEXIKÓI, KÖZÉP- ÉS DÉL-AMERIKAI FILM(ES)EK SOK SZEMPONTBÓL DIFFÚZ VILÁGÁRÓL.

Az élénk színekben pompázó, halálfejtől ördögákokon át úrhajósig többtucatnyi motívumot felvontató borító akarva-akaratlanul – de minden bizonnyal inkább akarva – utal az első kérdésre, ami a „latin-amerikai filmrendezőportrék” alcímmel/témával szembesülő olvasó fejébe ötlöhet: beszélhetünk egyáltalán *latin-amerikai* filmekről illetve filmesekről? A közös nyelv(ek)en és történelmi gyökereken túl akad-e bármi, ami összeköti egymással ezeket az alkotókat (a Hollywood csúcsait ostromló mexikóit, az argentin fesztiválfilmest, az európai zsidó gyökerekkel rendelkező, Chiléből származó, de amúgy beskatulyázhatatlan vizionáriust stb.), és ha igen, mi az?

A kötet fő szerzője és szerkesztője, nem mellesleg a terület avatott szakértője, Árva Márton természetesen tisztában volt vele, hogy ez a kérdés felmerülhet, minden bizonnyal ezért is kezdi a könyvet saját, előszóként is funkcionáló, *Acsarkodó kutyáktól vándormadarakig* című tanulmányával, mely a kortárs latin-amerikai film horizontjáról értekezve kitér arra is, mi minden kapcsolja össze a tárgyalt alkotókat (akár filmtörténeti vagy intézményrendszeri szinten), valamint hogy miért is mellékes tulajdonképpen ez a probléma (szomorú, ám találó megállapítása szerint a hivatkozott alkotások jó részét már ismerhetjük, de „a magyar nyelvű szakirodalomnak még komoly törlesztenivalói vannak”).

Miután Árva alapos írása eloszlatta a kötet célkitűzéseivel kapcsolatos – esetleges – kétségeinket és rámutatott a tágabb összefüggésekre, szám szerint tizenöt, egyenként és összességében is kifejezetten színvonalasnak mondható rendezőportré következik, melyek azonban ugyanúgy eltérnek egymástól kisebb-nagyobb mértékben, ahogy az elemzett rendezői életművek is. A szövegek egy része jól érezhetően kimondottan az egyetemi olvasóközönségnek íródott (szabatos forráshivatkozásokkal, hangsúlyosan elméleti megközelítéssel), míg más szerzők a tények átadását és alapvető összefüggések tisztázását érezték fontosabbnak, részben esszébe, részben ismeretterjesztő cikkbe hajló portré megrajzolásával.

A két szerzői attitűd persze nem zárja ki egymást, és egyik sem feltétlenül rontja a másik hatását – ami nem utolsósorban az egyes fejezeteket író íté-

szek kivétel nélkül tényszerű és saját logikájuk szerint mindig következetes hozzáállásának köszönhető –, de talán hálásabb lett volna valamivel egységesebb stílust és személelmódot számon kérni az írásokon, mert így az olvasónak (különösen ha esetleges sorrendben halad tanulmányok között) néha hasonló élményben lehet része, mint annak a tévénézőnek, aki *A kígyó öleléséről* rögtön a *Penge 2.-re* kapcsol.

És ha már *Penge 2.*: a *Kino Latino* erősen és okosan indít azzal, hogy Árva bevezetője után rögtön a leg híresebb latin-amerikai, egyben (immár) hollywoodi rendezőkkel, Alejandro González Iñárritu, Alfonso Cuarón és Guillermo del Toro hármával foglalkozik (a fejezetek szerzői sorrendben: Varga Balázs, Jankovics Márton, Nemes Z. Mária). Akik önmagukban is kifejezik, mennyire gazdag és szerteágazó a téma, hiszen az azonos származási hely (Mexikó) és hasonló életkor (56-59 év) ellenére egymástól is meglehetősen különböző művészek, de még az egyes életműveken belül is könnyen találhatunk példát „tudathasadásra” (tegyük csak egymás mellé a *Korcs szerelmeket* és a *Birdmant*, a *Gravitációt* és a *Romát* vagy az *Ördöggerincet* és a *Hellboy II – Az aranyhadsereget*). Ahogy azt a vonatkozó szövegek is megpendítik, az egyik konklúzió talán az lehet, hogy az álomgyári (szak)munka szükségszerű kompromisszumokra kényszeríti a legszabadabb szellemel kreatív elemeket is – mindenesetre tanulságos, mennyivel egységesebbnek tűnnek (vagy legalábbis jóval organikusabb „profilváltásról” tanúskodnak) a többi írás alapján a kevésbé nagynevű, viszont annál következetesebben építő alkotók pályaképei.

A három mexikói „előlré” pozicionálását persze nem (csak?) az indokolja, hogy őket ismerheti leginkább a hazai közönség. A kötet nagyjából következetesen, egyre kisebb tematikus „blokkok” alapján halad északról dél felé: az egy-egy guatemalai, kubai, kolumbiai és perui rendező blokkját három brazil, három argentin és két chilei direktor kitérője követi (nyilván nem véletlen, hogy éppen az örök kalandor Jodorowsky zárja a sort, akinek leghíresebb műveivel előbb Mexikóba, pályája későbbi darabjaival pedig Európába térünk vissza).

Legyen bármennyire is színes az összkép akár az alkotókat, akár a róluk szóló műveket szemlélve, a *Kino Latino* nem pusztán gondos, de enyhén széttartó tanulmányok gyűjteménye: óhatatlan – kisebb – hibái ellenére is nagyjából átfogó képet ad a latin-amerikai mozi közelmúltjáról és jelenéről, beleértve az egyes országok közönség- és fesztiválfilmes kínálatát is. Nem nehéz felismerni például, hogy amennyire meghatározza a kelet- és közép-európai államok kulturális életét és mindennapjait (töb- bek között, de jelentős mértékben) az egykorvult Szovjetunióról való elszakadás és a Nyugattal kialakított viszony, annyira befolyásolja a latin-amerikai országok filmművészetét a gyarmati múlt és annak valamennyi öröksége (különösen az őslakosok helyzete és a természet közelsége), a szexuális szabadság és identitás kérdése (figyelemreméltó a női rendezők magas száma, és hogy mennyi alkotás foglalkozik LGBT-szereplőkkel), a szélsőséges szegénység és gazdagság egyidejű megléte (droghasználattal és kiszolgáltatott néprétegekkel), no és persze a fennálló/megdöntött diktatúrák mindenhová beszivárgó mérgező hatása. (Bármekkora is a fizikai távolság, némely be-

„A diktatúrák mérgező hatása”
(Alfonso Cuarón: Roma)

kezdést olvasva magyarként sem nehéz átérezni az alkotók és/vagy szereplők életkörülményeit, kríziseiket és dilemmáikat.)

Ami az egyes rendezők hazai és nemzetközi jelenlétét illeti, a felvázolt tabló ismét csak színes, de akadnak rajta visszatérő motívumok: az Iñárritu – Cuarón – del Toro trió után legismertebbnek tűnő (brazil) Fernando Meirelles ugyanúgy kontinenseken átívelő koprodukciónkkal igyekszik biztosítani magának a minél szélesebb közönséget, ahogy például a kevésbé ismert (kubai) Pavel Giroud is; fesztiválok segítségével célozza meg a maga szűkebb nézőtáborát Cino Guerra (Kolumbia) vagy éppen Claudia Llosa (Peru); gond nélkül tesz hollywoodi kitérőt például a brazil José Padilha (a mainstream vonzása még az örök renitens Jodorowskyra is tudott hatni egy időben); sok rendező dokumentumfilmes és/vagy televíziós munkássága legalább annyira jelentős, mint a játékfilmes (értve ez alatt a mozi- ba szánt, egészestés produkciókat) stb.

A kötet sokat emlegetett tarkasága tehát legkevésbé sem a káosz jele, sokkal inkább a széles spektrumé: hatalmas földrajzi terület filmtörténetéről és tucatnál is több (említés szintjén többtucatnyi!) művészeről tájékozódhatunk jórészt kompakt, mellébeszé-

lést kerülő fejezetekben, ami pont anynyi (sőt, valamivel több is), mint amit egy bő 330 oldalas portrégyűjteménytől elvárhatunk. A szerzői attitűdök közötti, fent már említett eltérés adott esetben feltűnő ugyan (például Nemes Z. Márió hibriditás-központú elemzése a Del Toro-életműről egészen máshonnan fakad, mint Huber Zoltán hasonlóan igényes, de más szempontokra támaszkodó Meirelles-portréja), igazán zavarónak mégsem nevezhetjük az írásoknak ezt a „széttartását”, ami ráadásul még mindig sokkal üdvösebb, mint amilyen az ellentéte lenne (vagyis tizenöt egy kaptafára íródott, azonos sablonokat használó pályakép szépen sorban egymás után).

Valamivel nagyobb, ám távolról sem súlyos hiba néhány olyan rendező bemutatásának elmulasztása, akiket a magyar közönség már ismerhet, hiszen filmjeik (VHS-en, DVD-n vagy egy-egy tévécsatornának köszönhetően) évtizedek óta elérhetőek – adott esetben kifejezetten népszerűek – nálunk, és bizonyos értelemben még a jelenleg Hollywood krémjébe tartozó sztárfilmek elődeit is bennük tisztelhetjük. Walter Salles említés szintjén párszor felbukkan ugyan, Luis Puenzo azonban csak Lucía Puenzo apjaként szerepel a kötetben, Héctor Babenco pedig egyáltalán nem. Egy tanulmánykötet persze sosem lehet elég alapos, valaki-valami mindig hiányozni fog (kritikusa válogatja, kinek ki és mi), de pár bekezdést talán az említettek is megérdemeltek volna (együtt tárgyalva egy fejezetben, vagy mondjuk a bevezető tanulmány részeként), kiegészítve akár olyan kevésbé elismert, mégis ismerős nevekkal, mint például az ugyancsak kizárólag rokon minőségben előkerülő, féltucatnyi hazánkban is ismert (kult)mozit jegyző Luis Llosa (*Lopakodók*, *A specialista*, *Anakonda* stb.).

Akárhonnán is közelítünk a *Kino Latino*hoz, két dolog biztos: a magyar nyelvű szakirodalomnak már nincsenek komoly törleszteniivalói a latin-amerikai film vonatkozásában, és ez nem csak azért igaz, mert a könyvesboltok amúgy sem dúskálnak a témát boncolgató kiadványokban. Aki szeretne megismerkedni a térség filmművészetével vagy éppen bővítené meglévő ismereteit, minőségi olvasnivalót tehet a polcára az Árva Márton szerkesztette kötetel.

PRIZMA KÖNYVEK, 2020.